

No medio de San Miguel hai un carballo das mentiras

Henrique Neira Pereira
valdoulla@yahoo.es

Resumo. No baile de San Miguel de Sarandón (Vedra) subsisten os restos do que antano foi unha ampla carballeira que formaba parte do igrexario parroquial: as propiedades das que antigamente obtiñan parte dos seus ingresos os párrocos e patróns. Dos catro carballos que quedan, un deles, en moi mal estado, recibe entre a veciñanza o nome de Carballo das Mentiras e mesmo conta cunha copla asociada. Un equipo do Instituto de Investigacións Agrobiolóxicas de Galicia-CSIC recolleu este ano brotes para tentar clonalo e que cando menos a súa herdanza xenética sobrevivira a súa, parece, inevitable desaparición.

Abstract. The remains of a large oak grove survive in San Miguel de Sarandón (Vedra). In the past, it belonged to the church lands and parish priests and landlords took some of their income from these properties. There are four oak trees left and one of them, in very bad condition, is known as the Oak of Lies and there is even a song dedicated to this tree. This year, a team from the CSIC (Spanish National Research Council) has collected shoots in order to try to clone it and, at least, its genetic inheritance survives, although it seems an inevitable disappearance.

A mediados do século XX a importante demanda de travesas de carballo para a construción da vía do ferrocarril entre A Coruña e Zamora –que conta cunha estación na parroquia vedresa de Santa Cruz de Ribadulla– propiciou que o marqués cuxo título leva o anterior nome vendese a maior parte das árbores do igrexario de San Miguel de Sarandón, que se estendía desde a igrexa parroquial cara a Ximonde, pois era o propietario e daquela aínda patrón da igrexa parroquial.

Unicamente quedaron dos máis antigos os catro carballos que aínda podemos ver no baile anexo á igrexa parroquial, onde se celebran anualmente festas coma o San Campio ou a Exaltación do Viño da Ulla. O situado máis ó nordés, á esquerda do palco da música máis ancho, é o que recibe o nome de Carballo das Mentiras e a copla que o singulariza entre os demais que aínda permanecen en pé di:

O Carballo das Mentiras de San Miguel de Sarandón o 10 de abril de 2011, o ano seguinte á pavimentación do baile.

Os escasos brotes do Carballo das Mentiras o 8 de abril de 2017, sete anos despois da pavimentación do baile. Imaxes de Henrique Neira

No medio de San Miguel
hai un carballo das mentiras
onde se xuntan as nenas
pra gobernar moitas vidas.

Este carballo a unha altura de 1,30 metros do chan ten un perímetro duns 240 centímetros, o que de acordo coas táboas que atopamos en Internet para a comunidade veciña de Castela e León¹ daría unha idade de 210 anos, o que supón que sería plantado arredor de 1809. Dos outros tres carballos próximos, dous deles teñen un perímetro algo menor, e o perímetro do que está entre eses dous mide 270 centímetros, o que supón que tería uns 232 anos, de xeito que sería plantado arredor de 1787. Hai á beira destes outros carballos cun perímetro moito menor e polo tanto máis recentes, que contribúen a seguir dando sombra a unha parte do baile.

1 "Calcula la edad de tu árbol". En: *Proyecto Ediar*. Recuperada de: https://www.sdlmedioambiente.com/Edadarbol/calculo_edad.html, consultada a 3 de xullo de 2019.

Dado que entre a veciñanza da parroquia non atopamos ningunha lembranza na tradición oral referente a cando foron plantados os carballos máis antigos nin tampouco coñecemos documentos referentes á plantación, en calquera caso podemos dar por feito que como mínimo os dous máis grosos son polo menos bicentenarios.

Os catro puideron ser plantados na mesma época, pois dependendo de como sexa o terreo, uns poden medrar máis e outros menos, pero igualmente puideron ser plantados con algúns anos de diferenza. O ano de 1809 é o ano da francesada, cando as tropas napoleónicas estiveron en Galicia e mesmo nas terras da Ulla –en dúas parroquias de Vedra quedaron a vivir cando menos tres soldados que desertaron do exército invasor; puidera ser que se necesitara máis leña do normal ese ano e que se cortaran os carballos máis vellos do igrexario e que logo se plantasen outros novos.

En canto á data de 1787, nesa época era o cura reitor Domingo Andrés Ramos², quen neses anos fixo obras na antiga reitoral da parroquia, en Dozar; así que puidera ser que, se empregou árbores do igrexario para as obras, despois decidise replantar a carballeira para ter leña para outras ocasións. Tamén hai que apuntar que no ano 1804 se reconstruíu a tribuna da igrexa parroquial³, así que puido ser outra ocasión para empregar madeira da carballeira e replantala.

Estas son algunhas das hipóteses que podemos formular arredor da orixe da carballeira. Sobre o nome do Carballo das Mentiras tampouco atopamos ningún dato referente á súa orixe. Meu pai, Enrique Neira Parada, natural de Sarandón, lembra que desde sempre se lle chamou así e apunta que puidera ser debido a que estaba no punto onde se xuntaban á saída da misa as mozas das aldeas de Sarandón, Canicova, A Silva de Arriba e A Silva de Abaixo para facer xuntas polo menos unha parte do camiño de volta para as súas casas. Mentres unhas agardaban polas outras poñeríanse a contar contos e de aí viría o do Carballo das Mentiras.

Esa é pois unha posible explicación. Pero o nome de Carballo das Mentiras non é exclusivo de San Miguel de Sarandón: un artigo de

2 Maceira Gago, Antonio D. (dir. e coord.). *O Arciprestado de Ribadulla*. A Coruña, 2001, Fundación Caixa Galicia. Páx. 228.

3 Maceira Gago, Antonio D. (dir. e coord.). *O Arciprestado de Ribadulla*. A Coruña, 2001, Fundación Caixa Galicia. Páx. 224.

Armando Cascón publicado en *El Correo Gallego* o 20 de outubro de 2008 menciona a existencia doutro Carballo das Mentiras á beira da igrexa parroquial de San Martiño de Calvos de Sobrecamiño (Arzúa)⁴. Recollemos un fragmento dese artigo:

Afincado fronte á parroquial de S. Martín de Calvos o Carballo das mentiras, como así foi bautizado pola veciñanza, estaba disposto de tal xeito que as súas raíces permitían o acougo de calquera aldeán que quixese sentar ao seu carón. Din na parroquia que tiña os mesmos anos cá igrexa, que data de mediados do século XVIII. Do Carballo das mentiras contou Antón Fraguas no seu pregón da Festa do Queixo de 1984 que debeu adoitar o nome por ser lugar onde se reunía o Consello Parroquial e que cecais, de tales xuntanzas acadara tal nomenclatura. Pero coído que non só foi polo Consello Parroquial. ¡Que outra cousa lle fá contar o garboso noivo á súa namorada en primaverais tardes de domingo, o emigrante retornado con aires de grandeza alardeando aos mozos e mozas da aldea das súas andanzas nas américas, ou mesmo o pedáneo ou alcalde nos seus parlamentos denantes da misa para convencer os veciños da súa boa xestión!, senón máis que mentiras.

Ao carballo das mentiras levouno a parcelaria, disto xa vai máis dun cuarto de século. Os xustos para hoxe, en tempo de recanto outonal, renderlle a súa merecente lembranza.

Así, este carballo arzuán desapareceu e o vedrés está en vías de facelo: en 2010 a Deputación da Coruña achegou os cartos para acondicionar o baile de San Miguel de Sarandón, cun proxecto que incluía o pavimentado do campo diante do palco da música máis novo, xusto a zona onde está o Carballo das Mentiras⁵.

Semella que ninguén tivo en conta que os carballos e outras árbores precisan estar plantados en terras ben aireadas, e esta puidera ser a razón principal da decadencia do Carballo das Mentiras: o seu deterioramento non foi inmediato, pero si continuado. Polo que me explicou o premiado profesor de Agroxardinería do IES Montecelo Eliseo Castro, é preciso que lles chegue ás raíces a auga da chuvia e que reciban tamén a calor do sol e que se ventile a terra, regulando a auga e a luz un complexo equilibrio no uso do chan por parte da árbore e da fauna.

4 Cascón, Armando, 'O carballo das mentiras, lugar de reunión'. Recuperada de: <https://www.elcorreogallego.es/area-de-compostela?idMenu=322&idEdicion=1043&idNoticia=355688>, consultada a 3 de xullo de 2019.

5 La Voz. 'Sarandón tendrá un nuevo campo renovado para su Festa do Viño'. Recuperada de: https://www.lavozdegalicia.es/noticia/santiago/2010/01/17/sarandon-tendra-nuevo-campo-renovado-festa-do-vino/0003_8232866.htm, consultada a 3 de xullo de 2019.

Calquera alteración grave dese equilibrio pode supoñer efectos devastadores, conducindo á morte das árbores. É dicir, non vale con deixar uns centímetros de terra arredor do carballo e logo pavimentar todo ducias de metros arredor, sen deixar buratos de ventilación e irrigación no chan.

Aínda que desde a pavimentación do baile o Carballo das Mentiras foi podado cando menos un par de veces –e quizais iso contribuíu dalgún xeito a agravar a situación– todo apunta a que o

Ortofotografía obtida do visor SIGPAC en <http://sigpac.mapa.es/feqa/visor/> o 3 de xullo de 2019. Obsérvase no centro da imaxe o baile de San Miguel de Sarandón pavimentado e na parte inferior del, sen follas apreciables na fotografía, o tronco do Carballo das Mentiras.

deterioramento empeza logo de que o cemento cubriu a terra do baile. O carballo degradouse ata o punto de que nos tres últimos anos soamente botou unhas ponliñas con follas na parte superior do seu tronco, que tras a última poda perdeu as grandes ponlas que tiña.

Nelas colocouse durante anos un pipo desde o que descendía o viño polo medio dunha das dúas grandes botas que constitúen un dos atractivos da Exaltación do Viño da Ulla, que chegou en 2019 á súa edición número 39.

Mais iso xa é historia. O que se está a intentar este mesmo ano é clonar o Carballo das Mentiras, un proxecto no que se implicaron a Asociación Cultural San Campio de San Miguel de Sarandón, a través de José García García; a Comisión de Festexos de San Miguel de Sarandón, a través de Francisco Collantes Carollo; e a escola de Sarandón, co mestre Antonio Vázquez Turnes.

José García contactou con Nieves Vidal González do Instituto de Investigacións Agrobiolóxicas de Galicia, do Consello Superior de Investigacións Científicas, e ela xunto coa directora do centro compostelán, Conchi Sánchez Fernández –especialista na clonación de carballos–, recolleu esta primavera brotes das ponliñas sobreviventes para tratar de realizar unha clonación *in vitro*.

Clon do Carballo das Mentiras que se está a coidar na sede compostelá do Instituto de Investigacións Agrobiolóxicas de Galicia-CSIC. Imaxe cedida polo IIAG-CSIC.

A operación deu xa froitos en forma dun pequeno carballiño, pero aínda é cedo para saber se será quen de continuar medrando, para iso é preciso que pase máis tempo.

Outros lugares e árbores das mentiras

No buscador do proxecto Toponimia de Galicia⁶ atopamos tres microtopónimos que inclúen a palabra mentiras. Son: A Pedra das Mentiras na parroquia de San Salvador de Coruxo do concello de Vigo (Pontevedra); un terreo denominado As Mentiras na parroquia de Santa María de Videferre no concello de Oímbra (Ourense) e O Campo das Mentiras, núcleo habitado na parroquia de San Salvador de Xanceda (Mesía, A Coruña), onde se atopa a capital municipal. En Internet non puidemos atopar maior información sobre a razón pola que os dous primeiros lugares se denominan así, pero si do terceiro⁷:

conta o amigo “Mero” Iglesias Dobarrio: "sei dos vellos que me contaron que lle chamaban así por mor dos mandatarios do Ayuntamiento que sempre pro-

6 “Toponimia de Galicia”. Recuperada de: <http://toponimia.xunta.es/gl/Buscador>, consultada a 3 de xullo de 2019.

7 Varela, Carlos C. “Brevísimo guía para a procura toponímica da Galiza comunal”. Recuperada de: <https://vinte.praza.gal/opinion/brevissimo-guia-para-a-procura-toponimica-da-galiza-comunal>, consultada a 3 de xullo de 2019.

metían –para facerse cos votos– e logo non facían nada. Algo moi parecido ao de hoxe. Seica alí, antes das reunión dos concelleiros, falaban coma nas xuntas veciñais, para tratar o que logo non cumprían.

Tamén puidemos atopar en Internet varias páxinas sobre árbores “das mentiras” en distintos puntos da xeografía española.

Roble de las mentiras ou *Gezur Aretza*, do barrio de Elexalde en Galdakao (Biscaia)

A explicación da orixe do nome deste carballo ten semellanzas coa que atopamos para o Carballo das Mentiras de San Miguel de Sarandón. Tomamos o nome en éuscara do blog Galdakao⁸ e o dato da orixe do nome do blog de David de Jorge E.⁹:

En las inmediaciones de la iglesia del barrio de Elexalde creció en época ya pasada un hermoso roble bajo el que los fieles de aquel entonces conversaban antes de misa, motivo por el cual los vecinos lo denominaron “el roble de las mentiras”; tras la guerra civil, aquel ejemplar murió de pena y rabia”.

Roble de las mentiras ou *Guzurratx*, de Mallabia (Biscaia)

No concello biscaíño de Mallabia había tamén un carballo das mentiras, segundo lemos nun documento publicado na web do Concello de Getxo¹⁰:

A una taberna que estaba en el barrio Arteaga se le decía Gusurtoki. Ha sido habitual que a los lugares donde la gente se reunía para hablar se les diga gezur ‘mentira’. Por ejemplo en Mallabia al roble que estaba en el lugar donde se divide la carretera principal se le dice Guzurratx (roble de las mentiras) y en Gorliz tenemos Guzurmendi, como la casa contigua al Ayuntamiento de Lekeitio. No podemos olvidar que el edificio donde se encuentra la casa de cultura de Ondarroa es Guzurretxi. En Agurain, al camino junto a la muralla donde pasean las parejas se le dice *El Mentidero*.

8 Galdakao. “Curiosidades de Galdakao: del ‘Gezur Aretza’ al cráter marciano”. Recuperada de:

<https://blogs.eitb.eus/galdakao/2012/03/12/curiosidades-de-galdakao-del-gezur-aretza-al-crater-marciano/>, consultada a 3 de xullo de 2019.

9 De Jorge E., David. “Un restaurante árbol”. Recuperada de:

<https://blog.daviddejorge.com/2009/08/03/un-restaurante-arbol/>, consultada a 3 de xullo de 2019.

10 “Guzurtoki”. Recuperada de: <https://www.getxo.eus/DocsPublic/servicioeusker/G.pdf>, consultada a 3 de xullo de 2019.

Roble de las mentiras ou *Guzurra haritza*, de Zamudio (Biscaia)

O carballo das mentiras do municipio de Zamudio (Biscaia) funcionaba como lugar de encontro¹¹:

“Guzurra haritza”. Roble que existía a la salida de la iglesia de Zamudio, se denominaba el “roble de las mentiras” un hito, lugar de encuentro, que actualmente ha desaparecido.

El Suro de les Mentides, de Romanyá de la Selva (Xirona)

Tamén a explicación da orixe do nome desta antiga sobreira ten semellanzas coa que atopamos para o Carballo das Mentiras de San Miguel de Sarandón. Tomamos o texto de Geocaching.com¹²:

Xavier Cortadellas, en su libro *El poble dels cent focs – Llegendes de les Gavarres*, recoge, entre otros, el porqué a este alcornoque se le conoce como el *Suro de les mentides* (Alcornoque de las mentiras):

Cuando volvían de misa o de mercado de Llagostera, las mujeres de can Llac, de can Casas, de can Punset y del mas Gran hacían juntas el camino hasta que llegaban a este punto. Después se separaban en dos grupos de dos, pero antes de seguir cada una por su cuenta, se detenían ante este alcornoque y estaban mucho rato hablando. Los hombres, cuando las veían, decían: “Cuatro mujeres juntas seguro que cuentan muchas mentiras”.

El alcornoque de las mentiras, de Rojítán (Cádiz)

Un documento de 1577 menciona “el alcornoque de las mentiras” nun lugar hoxe encadrado no Parque Natural de Los Alcornocales, próximo a Xerez (Cádiz)¹³.

11 “Catálogo de Paisaje y las Determinaciones de Bilbao Metropolitano”. Recuperada de: http://www.bizkaia.eus/home2/archivos/DPTO6/Temas/Lezama_Cas.pdf?hash=8e355472178a852e6ea611503de6f37c&idioma=CA, consultada a 3 de xullo de 2019.

12 “El Suro de les Mentides”. Recuperada de: https://www.geocaching.com/geocache/GC4ZMT3_el-suro-de-les-mentides?guid=1b015718-9e59-4411-a81f-ed7b7285882c, consultada a 3 de xullo de 2019.

13 García Lázaro, José e Agustín. “Por las tierras del Rojítán”. Recuperada de: https://www.diariodejerez.es/jerez/tierras-Rojitan_0_883712170.html, consultada a 3 de xullo de 2019.

El pino de las mentiras de Fuente el Olmo de Íscar (Segovia)

Encóntrase nun piñeiral á saída de Fuente el Olmo de Íscar cara a Fresneda de Cuéller e figura no catálogo de especies de singular importancia de Castela e León. Tamén lle chaman *El pino de las apuestas* ou *El pino de las dos Gachas* e ten un diámetro de ata 170 centímetros no punto maior. Hai dúas explicacións das razóns polas que recibe o nome de *El pino de las apuestas*: a primeira, porque moita xente fai apostas sobre canto mide de alto e logo non as paga (de aí tamén o das mentiras)¹⁴ e a segunda porque nel se xuntaban os cazadores da zona a facer balance das pezas cazadas na xornada¹⁵.

De seguro hai moitas máis árbores das mentiras ou con nomes semellantes polo mundo adiante, o que pretendiamos con esta selección é amosar o valor cultural que teñen moitas das árbores que vemos a cotío e que precisamente por velas a diario se cadra non valoramos tanto como deberamos.

14 Jimeno, Isabel. "El árbol de las mentiras". Recuperada de: <https://www.elnortedecastilla.es/pg060421/prensa/noticias/Segovia/200604/21/VAL-SEG-088.html>, consultada a 3 de xullo de 2019.

15 Ambientum.com. "Árboles, leyendas vivas". Recuperada de: <https://ulises.blogia.com/2007/030804--rboles-leyendas-vivas-exposici-n-de-rboles-singulares-de-espa-a.php>, consultada a 3 de xullo de 2019.

